

старих погледа на робове и ропство којих се нису могли сасвим отрести ни највећи духови тог времена, — сусрећу и нова схватања која значе напуштање традиционалних мишљења и постепено, макар и врло споро, формирање најнижег слоја римског друштва.

Ради свега тога Марцијалово дело, без обзира на његову склоност темама које често одражавају тамне и ниске стране људског живота, заслужује посебну пажњу као обилан — и што је још важније, поуздан и веродостојан извор података о друштву друге половине I века н. е., — укључујући ту и његову основу — ропство које је баш у то доба почело видно опадати, стварајући услове за даље ширење кризе читавог римског поретка, заснованог на искоришћавању роба.

Др. Анте Ромац

ЗАКЉУЧЦИ О БИТНИМ ЧИЊЕНИЦАМА У ПАРНИЧНОМ ПОСТУПКУ

1. — Доказима које изводи у току парничног поступка суд утврђује оне чињенице на којима непосредно заснива пресуду. У оквиру парничног поступка те чињенице имају својство битних чињеница. Оне се појављују као непосредно релевантне за пресуду која се има у парници донети. Као такве оне улазе у састав чињеничног стања које представља чињенични основ пресуде. На њих се примењује правна норма на основу које се пресуда доноси.

Изведеним доказима, међутим, не могу се увек непосредно утврдити све битне чињенице већ се њима непосредно утврђују, делимице или једино, само индиције. Индиције нису докази. То су такође чињенице које се доказима утврђују. Као и битне чињенице и оне улазе у чињенични материјал који се у поступку прикупља, сређује, претреса и разјашњава и у чињенично стање које се утврђује.

Од битних чињеница индиције се разликују по томе што се пресуда не заснива непосредно на њима. Оне нису непосредно релевантне за пресуду. Индиције као такве не улазе у састав чињеничног основа пресуде јер тај основ чини само онај део чињеничног стања на коме се пресуда непосредно заснива. Али иако нису саставни део чињеничног основа пресуде, индиције често врше значајну улогу у процесу формирања тога основа а самим тим и у процесу формирања саме пресуде.

Наведену улогу индиције врше преко закључака које суд помоћу њих изводи. То су закључци о чињеницама потребним за расправу појединих питања која се у току поступка постављају. Кад изведеним доказима такве чињенице нису утврђене већ су утврђене само индиције о њима, тада суд помоћу утврђених индиција изводи закључке о њиховом постојању. Ти закључци не спадају у групу правних закључака које се у оквиру поступка формирају. Они чине особену групу, групу чињеничних закључака.

Међу чињеничним закључцима најзначајнији су закључци о битним чињеницама. Њих суд изводи кад су изведеним доказима утврђене само индиције о битним чињеницама а не и саме битне чињенице (1). Према томе закључци о битним чињеницама су закључци о постојању или непостојању битних чињеница које суд изводи помоћу индиција.

2. — Као и други закључци и закључци о битним чињеницама не изводе се само из једне премисе већ претпостављају постојање двеју премиса и појављују се као логична консеквенца тих премиса.

Утврђена индиција представља само једну од тих премиса. Друга премиса није индиција ни чињеница уопште. То је једно правило (став). То правило формира се на основу општег животног или стручног искуства. Оно изражава знање стечено из низа доживљених или уочених или проучених чињеница и односа између чињеница. Као такво оно има општу вредност и представља правило стечено општим животним или стручним искуством (2).

Према томе, закључци о битним чињеницама не заснивају се само на индицијама. Они се изводе из индиција и одговарајућих правила искуства. Индиције представљају посебну а правило искуства општу премису у закључку о битној чињеници. Тај закључак појављује се као логична консеквенца тих двеју премиса.

3. — Закључци о битним чињеницама долазе на место битних чињеница. Они замењују битне чињенице и врше њихову функцију. Пресуда се непосредно заснива не само на битним чињеницама већ и на закључцима о битним чињеницама, кад те чињенице нису утврђене. Као такви закључци о битним чињеницама улазе у састав чињеничног основа пресуде. Супротно индицијама они чине садржину тога основа. Због тога се чињенични основ пресуде може састојати не само из битних чињеница већ и из закључака о битним чињеницама.

По својој саставу чињенични основ пресуде управо може бити тројак. Њега могу чинити само битне чињенице. Такав случај постоји кад су све битне чињенице непосредно утврђене изведеним доказима. Ако су изведеним доказима непосредно утврђене само извесне битне чињенице а остале нису, чињенични основ пресуде састоји се из утврђених битних чињеница и закључака о осталим битним чињеницама. А ако изведеним доказима није могла бити утврђена непосредно ниједна битна чињеница састав чињеничног основа пресуде чине само закључци о битним чињеницама. Закључци о битним чињеницама, према томе, могу чинити део или целу садржину чињеничног основа пресуде што зависи од утврђености битних чињеница.

4. — Закључци о битним чињеницама разликују се од правних закључака: (а) по својим премисама и (б) по својој садржини.

Ad (а) Премисе правних закључака нису индиције и правила искуства. Правни закључци изводе се из битних чињеница и закључака о битним чињеницама и из одговарајућег правног правила (правне норме). Њихово

(1) Познић: Грађанско процесно право, 1962, с. 222—223; Schönke — Schöder — Niese: Lehrbuch des Zivilprozessrechts, 1956, s. 258; Nikisch: Zivilprozessrecht, 1952, s. 326; Rosenberg: Lehrbuch des deutschen Zivilprozessrechts, 1961, s. 540.

(2) Stein: Grundriss des Zivilprozessrechts und des Konkursrechts, 1924, p. 254; Lent: Zivilprozessrecht, 1963, p. 114, 60—61; Schönke — Schöder — Niese: op. cit., p. 259; Nikisch: op. cit., p. 327; Rosenberg: op. cit., p. 546 seq.

формирање врши се подвођењем битних чињеница и закључака о битним чињеницама под такву норму. Правни закључак је консеквенца примене правне норме на те чињенице и закључке.

Према томе једна од премиса правног закључка је утврђена битна чињеница или закључак о битној чињеници односно више битних чињеница или закључака о битним чињеницама. Ту премису може чинити само оно што чини садржину чињеничног основа пресуде, дакле само битне чињенице и закључци о битним чињеницама.

Друга премиса правног закључка је правна норма. И по овој премиси правни закључак се битно разликује од закључка о битној чињеници. Правило искуства које чини одговарајућу премису закључка о битној чињеници садржи у себи знања стечено искуством. Искуством се сазнаје шта постоји и шта се дешава у стварности. Правна норма, међутим, не садржи никакво знање. Она у себи садржи одређену вољу. Том вољом одређује се шта треба да постоји и да се дешава у области друштвеног живота. Правне норме уређују друштвене односе. Уз садејство стварних чињеница оне стварају, мењају или укидају правне обавезе и одговарајућа права. Као такве оне се јасно одвајају од правила искуства као правила у којима се изражава искуством стечено знање о томе шта постоји и шта се у стварности дешава.

Ad (б) По својој садржини правни закључци су закључци које суд изводи: или о примени правне норме на утврђени чињенични основ пресуде или на основу примене правне норме на тај основ пресуде.

Садржина првих закључака своди се на одређивање оне правне норме која се има применити на чињенични основ пресуде. То су закључци о томе да ли се у чињеничном основу пресуде садрже елементи нужни за примену одређене правне норме. Садржина других закључака састоји се у одређивању правног дејства које производи примена правне норме на чињенични основ пресуде.

Према томе, правним закључцима се одређује или правна норма која се има применити или правно дејство које производи примењена правна норма. Правни закључци нису дакле закључци о чињеницама какви су закључци о битним чињеницама, те се они не само по својим премисама већ и по својој садржини разликују од закључака о битним чињеницама.

А. Закључци о битним чињеницама у првостепеном поступку. — 1. — Првостепени поступак је онај процесни стадијум у коме се формирају закључци о битним чињеницама. Првостепени суд на основу изведених доказа и резултата целокупне расправе утврђује чињенично стање и образује чињенични основ пресуде. образујући чињенични основ пресуде, првостепени суд формира, кад је то потребно, закључке о битним чињеницама пошто ти закључци улазе у састав чињеничног основа пресуде.

Потреба да се формирају закључци о битним чињеницама не постоји увек. Она не постоји онда кад су све битне чињенице непосредно утврђене изведеним доказима. Али ако битне чињенице нису непосредно утврђене већ су утврђене само индиције или су утврђене само извесне битне чињенице а остале нису, онда је јасно да првостепени суд мора помоћу индиција да утврди или да употпуни чињенични основ пресуде. У таквом случају

морају се у првостепеном поступку формирати закључци о постојању или непостојању битних чињеница које нису непосредно утврђене.

2. — Формирање закључака о битним чињеницама састоји се из више процесних делатности. Оно обухвата пре свега оне процесне радње које се предузимају у циљу прибављања индиција. Кад правила искуства која се имају применити не прибављене индиције суду нису позната, оно обухвата и оне процесне радње које се предузимају у циљу проналажења тих правила. Предузимањем наведених радњи установљавају се премисе закључака о битним чињеницама. По њиховом установљењу примењују се правила искуства на прибављене индиције и тек онда се изводе закључци о битним чињеницама.

Према томе, закључци о битним чињеницама могу бити изведени тек пошто буду прибављене индиције и установљена одговарајућа правила искуства и пошто та правила буду примењена на прибављене индиције. Процес формирања закључака о битним чињеницама није дакле једноставан већ је сложен из више различитих процесних делатности.

3. — Прибављање индиција. — По нашем Закону о парничном поступку постоји битна разлика између онога што важи за прибављање чињеница и онога што важи за прибављање доказа. Према чл. 6, ст. 2, ЗПП странке су дужне да изнесу све чињенице на којима заснивају своје захтеве. Ако странке не изнесу све чињенице, суд не може неизнете чињенице узимати у обзир и утврђивати. То јасно проистиче из чл. 6, ст. 4, ЗПП јер се из ове законске одредбе види да суд није овлашћен да утврђује оне чињенице које странке нису изнеле. Према томе суд је ограничен само на чињенице изнете од странака.

Са доказима, међутим, ствар стоји друкчије. Суд може доказе и по службеној дужности да прибави и изведе. Према чл. 6, ст. 3, суд је овлашћен да изведе и доказе које странке нису предложиле ако су ти докази од значаја за одлучивање. То он може да учини чак и онда кад се једна или обе странкеprotive извођењу доказа.

Индиције су, као што смо видели, чињенице. Посматране независно од своје улоге у поступку оне се не разликују од других чињеница. У поступку, међутим, помоћу индиција и правила искуства суд установљава постојање или непостојање других чињеница. Према томе индиције уз садејство правила искуства у поступку врше функцију доказа. Отуда се основано може поставити питање да ли за индиције важи оно што важи за чињенице или оно што важи за доказе, тј. да ли суд може, употребити само индиције које су странке изнеле или и индиције које странке нису изнеле.

При расправи овог питања морало би се поћи од тога да индиције врше само функцију доказа и да доказе само замењују и то не саме већ уз садејство правила искуства али да оне саме нису докази нити да то у поступку постају. Оне у поступку остају чињенице, оно што у ствари јесу (3). Према томе, и за њих морају важити ограничења која важе за

(3) Ларанђеловић (Грађевинско процесно право, друга књига, 1933, с. 47, 154—157) говори о индицијама и као о чињеницама и као о доказним средствима. Доказна средства су, каже, поред исправа, сведока, вештака, увиђаја и саслушања странака још и индиције. — Sperl (Lehrbuch d. bürgerlichen Rechtspflege. I Band, 2 Teil, 1928, s. 397 и 469) сматра доказ индицијама као једно од најзначајнијих доказних средстава. Али према њему то доказно средство није сама индиција већ закључивање од индиције на правнорелевантну чињеницу.

остале чињенице. А то значи да суд може употребити само индиције које су странке изнеле а не и индиције које странке нису изнеле.

Ово ограничење, међутим, није такво да онемогућује акцију суда у прибављању индиција. Суд може постављањем питања странкама и на други целисходан начин настати да странке изнесу индиције које нису изнеле. Суд је то и дужан да учини. Та обавеза суда несумњиво проистиче из чл. 287 ЗПП обзиром на значај који индиције имају за утврђивање битних чињеница.

Процес изношења индиција треба по могућству окончати на припремном рочишту. Уколико странке у тужби, одговору на тужбу и другим поднесцима до припремног рочишта, као и на самом припремном рочишту нису саме изнеле сав процесни материјал, суд ће настојати да оне то на припремном рочишту учине. Ово настојање суда не сме се ограничити само на битне чињенице и доказе. Оно мора обухватити и индиције ако су оне потребне за утврђење битних чињеница. Присуство странака на припремном рочишту треба искористити и странке испитати не само о битним чињеницама и доказима већ и о свима потребним индицијама као и о доказима којима се оне могу утврдити.

Пошто индиције буду изнете, оне се имају издвојити у спорне и неспорне. То издвајање треба извршити на припремном рочишту. Оно се врши узимањем одговарајућих изјава од странака. Изјаву треба узети за сваку индицију посебно уколико се већ из дотадашњих изјава странака у поднесцима и на рочишту не види јасно да ли је индиција спорна или неспорна.

Спорне индиције морају се разјаснити и установити да ли оне постоје или не постоје. То установљење врши се као и установљење осталих спорних чињеница — извођењем доказа. Могу се извести сви докази предвиђени у закону. Докази се изводе на главној расправи. Поступак извођења доказа је исти као и поступак извођења доказа о битним чињеницама. То управо и нису два издвојена поступка већ један јединствен поступак у току кога се на главној расправи поред битних чињеница разјашњавају и индиције.

4. — *Установљење правила искуства.* — Супротно индицијама правила искуства не морају бити изнета од странака. Није нужно да су се странке позвале на њих или да су на њих указале. Како ће се доћи до сазнања о правилима искуства и како се има утврдити њихово постојање то је ствар суда (4). До тога сазнања и утврђења суд може доћи на основу свога сопственог искуства и познавања ствари. У таквом случају не постоји потреба да се о правилима искуства изводе макакви докази. Ако, међутим, суд не познаје правила искуства, он ће извести доказ вештачењем. Вештаци ће на основу свога познавања ствари указати суду на она правила чија примена може доћи у обзир (5).

5. — *Примена правила искуства.* — Примена правила искуства такође је делатност суда. Странке расправљају пред судом и износе своја

(4) Schrutka: Grundriss des Zivilprozessrechts, 1917, p. 194; Schönke — Schröder — Niese: op. cit., p. 259.

(5) Lent: op. cit., p. 143; Schönke — Schröder — Niese: op. cit., p. 296; Nikisch: op. cit., p. 328; Rosenberg: op. cit., p. 547.

гlediшта о правилима искуства и њиховој примени али изнета гlediшта могу само допринети јаснијој оријентацији суда у извршењу ове његове делатности. Другу вредност она немају.

Примена правила искуства састоји се из две посебне делатности. Суд мора прво да оцени да ли се на утврђену индицију треба да примени баш оно правило искуства које је узето у обзир или неко друго. То значи да мора бити оцењено да ли утврђена индиција садржи у себи у конкретном облику оне елементе који су нужни за примену правила искуства.

Осим тога суд мора да установи тачан смисао примењеног правила искуства. То правило не сме бити схваћено ни шире ни уже већ му се мора утврдити управо онај смисао који оно стварно има. Опредељивање тога смисла је за примену правила искуства од битне важности, исто онако као што је за примену правне норме од битне важности определјивање смисла те норме.

Б. Закључци о битним чињеницама у другостепеном поступку. — 1. — У првостепеном поступку формирају се закључци о битним чињеницама а у другостепеном се испитује и цени њихова правилност. Ако су по оцени другостепеног суда формирани закључци погрешни онда се у другостепеном поступку учињене погрешке морају отклонити и ти закључци исправити.

2. — Правилност закључка о битној чињеници зависи пре свега од индиције из које је он изведен. Индиција мора бити утврђена. Само ако је њено постојање несумњиво, закључак о битној чињеници може бити правилан. Ако је индиција спорна мора се испитати да ли је у првостепеном поступку њено постојање правилно утврђено. Кад другостепени суд оправдано посумња у правилност тога утврђења, он ће поступити исто онако као да је у питању оправдана сумња у правилност утврђења битне чињенице. Одлука се мора укинути и наредити нова главна расправа пред првостепеним судом ради разјашњења питања да ли индиција постоји или не постоји уколико сам другостепени суд не закаже усмену расправу и то питање на њој не разјасни или уколико се то питање не може разјаснити на основу посредно изведених доказа.

3. — Закључак о битној чињеници може бити погрешан и онда када је постојање индиције несумњиво утврђено. То је изрично речено у чл. 360, ст. 2, тач. 4, ЗПП. Према овој законској одредби суд може из утврђене индиције извести нетачан закључак о битној чињеници.

У таквом случају нетачност закључка о битној чињеници не потиче од индиције већ од правила искуства јер ако је индиција као једна од премиса закључка о битној чињеници тачна а чињенични закључак ипак нетачан, онда узрок те нетачности мора потицати од правила искуства као друге његове премисе. Тај се узрок може састојати:

а) у нетачности самог примењеног правила. Примењено правило је нетачно кад се не заснива ни на опште животном искуству ни на стручном познавању ствари, кад дакле оно није правило искуства. Тачност примењеног правила могу оспоравати странке. Али и независно од тога оспоравања суд може приступити проверавању те тачности па у ту сврху наредити да се одржи и главна расправа (на пр., ради поновног вештачења).

б) у неправилној примени правила искуства. Примена правила искуства је неправилна кад на утврђену индицију није примењено оно правило искуства које је требало применити или кад је такво правило примењено али је сама примена погрешна. Неправилна примена правила искуства нема за последицу укидање пресуде и поновно одржавање расправе. Неправилна примена се има исправити у самом другостепеном поступку и у њему извести тачан закључак о битној чињеници (6). Како се изменом закључка о битној чињеници мења и чињенични основ пресуде, то се у оквиру те измене а на основу чл. 360, ст. 1, т. 4, ЗПП има преиначити и сама пресуда првостепеног суда. Према томе, кад је услед неправилне примене правила искуства из утврђене индиције изведен нетачан закључак о битној чињеници, одлука првостепеног суда неће се укидати већ се има преиначити у оквиру измене која је настала услед правилне примене правила искуства и правилног извођења закључка о битној чињеници.

4. — Кад је правни закључак нетачан а у првостепеном поступку је утврђено све што је потребно за његово правилно извођење, другостепени суд неће укидати првостепену одлуку већ ће извести тачан правни закључак и одлуку преиначити (чл. 360, ст. 1, т. 2). Исто тако, као што смо видели, поступиће другостепени суд и онда кад је у првостепеном поступку утврђено све што је потребно за извођење правилног закључка о битној чињеници па је изведени закључак нетачан. Другостепени суд ће извести тачан закључак о битној чињеници и одлуку првостепеног суда преиначити. Међутим ако у првостепеном поступку није утврђено све што је било потребно за правилно извођење било правног закључка било закључка о битној чињеници, одлука првостепеног суда мора се укинути и предмет вратити првостепеном суду на поновно суђење осим ако другостепени суд не одлучи да сам одржи расправу у циљу утврђења правилног стања ствари или ако такво стање сам не утврди на основу посредно изведених доказа.

Према томе, у случају нетачности закључака о битним чињеницама суд ће у другостепеном поступку поступити исто онако као да је у питању нетачност правних закључака.

В. *Закључци о битним чињеницама у ревизиском поступку.* — 1. — Према чл. 370 ЗПП ревизија се може изјавити због битне повреде одредаба парничног поступка, осим ако се повреда односи на месну надлежност, и због погрешне примене материјалног права. Из ове законске одредбе јасно произилази да се ревизија не може изјавити због погрешно или непотпуно утврђеног чињеничног стања. Како ревизиски суд према чл. 371, ст. 1, испитује другостепену пресуду само у границама разлога наведених у ревизији, то значи да се у ревизиском поступку пресуда може испитивати само са гледишта примене процесног и материјалног закона. Ревизиски суд је овлашћен да цени да ли је у проведеном првостепеном и другостепеном поступку учињена каква битна повреда одредаба парничног поступка и да ли је правилно примењено материјално право на чињенично стање утврђено у побијаној пресуди. Утврђено чињенично стање, међутим, не може бити предмет његовог испитивања. Од утврђеног чињеничног стања ревизиски суд мора полазити и на њему засновати своју одлуку.

(6) Цуља: Грађански парнични поступак, 1957, с. 358.

Према овако утврђеним границама испитивања побијане пресуде у ревизиском поступку произилазило би да закључци о битним чињеницама у томе поступку не могу бити испитивани и цењени. То су закључци о постојању или непостојању битних чињеница. Као такви они улазе у састав чињенично стања и чињеничног основа пресуде. Како се ревизија не може изјавити због погрешно или непотпуно утврђеног чињеничног стања и услед тога чињенично стање у ревизиском поступку не може испитивати, то се не би у томе поступку могли испитивати и ценити ни закључци о битним чињеницама.

2. — Изложене границе испитивања побијане пресуде у ревизиском поступку, међутим, нису апсолутно одређене. Закон о парничном поступку полази само од начелне поставке да чињенично стање у ревизиском поступку не може бити испитивано али као и од других и од тога начела има одступања.

Одступање је предвиђено у чл. 376. Кад се приликом решавања о ревизији појави оправдана сумња о истинитости чињеница на којима је пресуда заснована ревизиски суд према овој законској одредби неће поћи од чињеничног стања утврђеног у побијаној пресуди. Он ће побијану пресуду укинути и наредити да се одржи нова главна расправа пред истим или другим већем надлежног првостепеног суда ради поновног разјашњења чињеничног стања. То ће он учинити независно од разлога изнетих у ревизији. Начело материјалне истине основно је начело парничног поступка, те оно мора доћи до изражаја и у ревизиском поступку. По томе начелу чињенично стање мора бити потпуно и истинито утврђено. Оправдана сумња у његову истинитост несме постојати при доношењу макоје одлуке па ни при доношењу одлуке у ревизиском поступку.

3. — Изложено одступање односи се и на закључке о битним чињеницама. Одредба чл. 376 долази до изражаја пре свега у случају када се приликом решавања о ревизији појави оправдана сумња у истинитост индиција из којих су закључци о битним чињеницама изведени. У чл. 376 није реч само о истинитости битних чињеница већ и о истинитости осталих чињеница на којима се пресуда заснива па дакле и о истинитости индиција, пошто се пресуда и на индицијама заснива. Ако индиције не би биле истините, закључци о битним чињеницама изведени из њих не би били тачни а самим тим не би било тачно ни утврђено чињенично стање. Према томе, кад се приликом решавања о ревизији појави оправдана сумња у истинитост индиција, та се сумња несме игнорисати већ се има применити чл. 376. Ревизиски суд ће укинути побијану пресуду и наредити да се одржи нова расправа ради разјашњења питања о истинитости индиција.

4. — Али и онда када су индиције и остале чињенице на којима је пресуда заснована истините, начело изражено у чл. 376 може доћи до изражаја. Чињенично стање, као што смо видели, може бити погрешно утврђено не само због нетачности индиција већ и због правила која су на тачне индиције примењена. Примењена правила могу бити и сама нетачна а затим и њихова примена може бити погрешна. У оба ова случаја суд ће из тачних индиција извести нетачне закључке о битним чињеницама и због њихове нетачности утврдити погрешно чињенично стање.

Нетачне закључке о битним чињеницама изведене из тачних индиција другостепени суд може сам да измени на основу чл. 360, ст. 1, т. 4, ЗПП.

Да ли ревизиски суд има овлашћење да мења такве закључке? — Ово питање се не поставља због одредбе чл. 360, ст. 1, т. 4, ЗПП јер се ова одредба према чл. 379 може применити и у ревизиском поступку. Оно се поставља зато што се ревизијом не може побијати утврђено чињенично стање. Али иако се утврђено чињенично стање не може ревизијом побијати, на наведено питање треба одговорити потврдно. То значи да се нетачни закључци о битним чињеницама, кад су изведени из тачних индиција, могу изменити и у ревизиском поступку.

Измену таквих закључака у ревизиском поступку омогућује одредба чл. 376. Јер, када се према овој одредби пресуда ревизиског суна не сме заснивати на чињеницама у погледу чије истинитости постоји само оправдана сумња, онда се утолико пре та пресуда не сме заснивати на чињеницама у погледу чије истинитости постоји већи степен неизвесности од оправдане сумње. А ако су изведени закључци о битним чињеницама нетачни, онда постоји не само већи степен неизвесности од оправдане сумње већ извесност да је чињенично стање на којем је пресуда заснована погрешно. Може ли онда, кад оваква извесност постоји, ревизиски суд да узме утврђено чињенично стање за основ своје одлуке? Свакако не. Ревизиском суду мора се признати овлашћење да утврђено чињенично стање не прихвати и да нетачне закључке о битним чињеницама измени, и поред тога што се чињенично стање не може побијати у ревизиском поступку.

При извршењу ове измене има се у ревизиском поступку поступити исто онако као и у другостепеном поступку. Ако је нетачност закључка о битној чињеници настала услед неправилне примене правила искуства, ревизиски суд ће на основу чл. 360, ст. 1, т. 4, и чл. 379 ЗПП из утврђених индиција извести тачан закључак о битној чињеници и преиначити другостепену пресуду. Уколико пак посумња у тачност примењеног правила, ревизиски суд ће приступити проверавању те тачности па ће, ако је то потребно, наредити да се у ту сврху одржи и нова главна расправа (7).

5. — Као што се види, и у ревизиском као и у другостепеном поступку пресуде нижих судова имају се укинути и наредити да се одржи нова главна расправа кад постоји оправдана сумња о истинитости индиција а преиначити кад су индиције тачно утврђене али су из њих услед неправилне примене правила искуства изведени нетачни закључци о битним чињеницама. Као другостепени суд поступиће ревизиски суд и у случају постојања оправдане сумње у тачност примењених правила на утврђене индиције. Према томе, у изложеним процесним ситуацијама оба виша суда

(7) У новијој немачкој процесној литератури заступа се мишљење да се ревизија може изјавити и због повреде правила искуства. В., на пр., Lent: *op. cit.*, s. 214. или Rosenberg: *op. cit.*, s. 700. То мишљење, међутим, не може се успешно бранити, јер се ревизија може изјавити само због повреде правне норме (Zivilprozessordnung: § 549, Satz) а правило искуства није правна норма. Осим тога, повреда правила искуства има за последицу нетачно утврђење битних чињеница те она може припадати само групи разлога којима се побија утврђено чињенично стање а не примена правних норми (закона).

поступиће на исти начин и донеће исте одлуке, сем ако другостепени суд, кад је одржање нове главне расправе потребно, не одлучи да сам распарву одржи.

У процесу формирања закључака о битним чињеницама као и у процесу формирања правних закључака разликују се две основне делатности утврђивање чињеница и извођење закључака.

Утврђивање чињеница врши се у првостепеном поступку. Пред првостепеним судом изводе се докази и проводи расправа, те тај суд у извршењу ове делатности може имати највише успеха пошто је у могућности да докаже цени и чињенице утврди на основу непосредних утисака и сазнања. Такву могућност другостепени суд има само изузетно када се пред њим одржава расправа а ревизиски суд је уопште нема. Због тога ће другостепени суд по правилу а ревизиски суд увек кад постоји оправдана сумња у истинитост чињеница укинуги пресуду и наредити да се одржи нова главна расправа пред првостепеним судом.

Али ако првостепени суд има више могућности да правилно оцени доказе и утврди чињенице услед тога што се пред њим докази изводе и проводи расправа тај суд у погледу друге наведене делатности, извођења закључака, нема никаквог преимућства у односу на више судове. Извођење закључака из утврђених индиција је мисаоно-логички процес, те преимућство у вршењу ове делатности има онај суд који је способнији за такав процес. А то је свакако виши суд по истом оном основу по којем се вишем суду признаје предност у извођењу правних закључака. Стога, ако је првостепени суд из утврђених чињеница извео нетачне закључке, другостепени суд неће укидати првостепену пресуду и наређивати нову расправу већ ће сам извести правилне закључке, изменити утврђено чињенично стање и преиначити пресуду. То исто учиниће и ревизиски суд ако је другостепени суд или су оба нижа суда из тачно утврђених чињеница извели нетачне закључке.

Уопште се може рећи да и код закључака о битним чињеницама као и код правних закључака укидању пресуде има места само ако је у питању утврђивање какве чињенице или каквог релевантног правила. Ако је, међутим, у питању закључивање, ако је у области закључивања учињена каква неправилност, онда се учињена неправилност има исправити од стране самих виших судова и пресуда преиначити.

Драгољуб Петровић